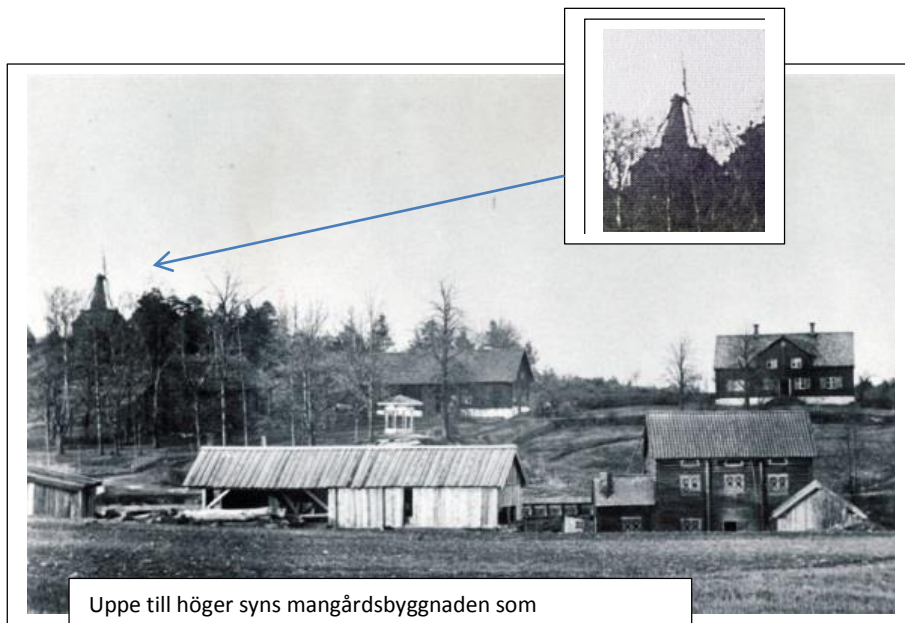

Mysteriet "Väderkvarnen i Fors", nya fakta!

Sune Nilsson 2012

Uppe till höger syns mangårdsbyggnaden som ursprungligen uppfördes 1754 av dåvarande ägaren grosshandlaren Henrik Busch. Den ersattes 1937 av den nuvarande byggnaden på samma ställe.

Framför /under ses vattenkvarnen och till vänster om denna sågen som fanns under några årtionden runt sekelskiftet. Ovanför sågen ligger det dåtida magasinet och stallet.

Denna bild, enl. uppgift ett vykort över Fors 1 från 1890, har i tio års tid legat på nätet för allmänt beskådande och önskan om fakta, orsaken är att finna i bildens övre, vänstra hörn:

Visst är det en väderkvarn?

Ingenstans finns i historien om Fors något skrivet om denna kvarn som måste varit ett landmärke i trakten

Västerhaninges store nedtecknare, Gustaf Westerin, nämner inget om väderkvarnen i beskrivningen av Fors från år 1897.

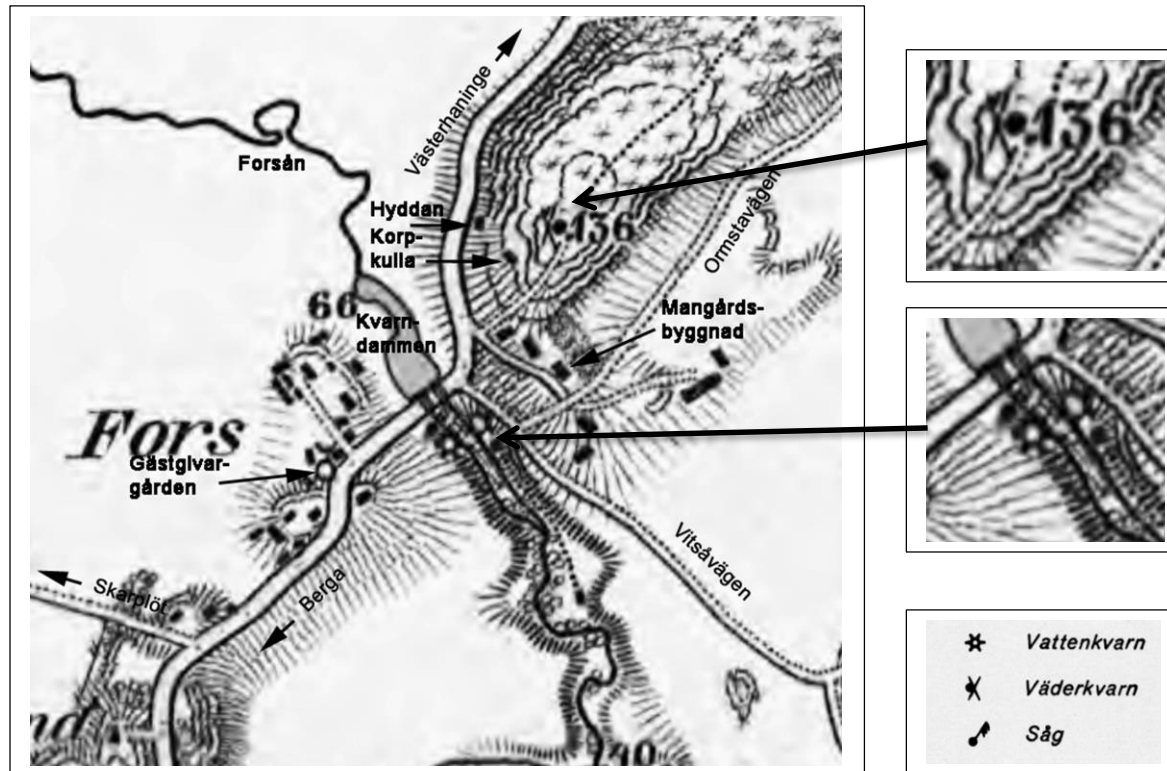
Inte heller Generalstabskartan från 1868 eller Häradskartan från 1905 bidrar till att räta ut frågetecknen.

Enligt ett flertal inkomna uppgifter skulle det röra sig om en s.k. holländare eller hätttekvarn som var vanlig i Skåne förr i tiden. Denna kvarntyp skiljer sig från den vanligare stolpkvarnen genom att endast hättan, kvarnens överdel, kunde vridas.

Det kommer via nätet en del synpunkter på den gamla bilden som hävdar att det är en synvilla och att det är några trädstammar och annat som lurat oss!

Kvarnen låg enligt vår bedömning på bergsklacken ovanför Hyddan och Korpkulla och det senare byggda Rosenborg. På 1951 års ekonomiska karta finns här en symbol för "fast fornlämning" som registrerats på Riksantikvarieämbetet som "Hög, 15 m i diameter och två treuddar". Eftersom detta är områdets högsta punkt är det naturligtvis en lämplig plats för en väderkvarn sett ur driftssynpunkt!

Så plötsligt finner Sven Klasenius en karta från 1868 på Krigsarkivet, "Vitså Hamn", där kvarnen finns utmärkt just på den plats vi beräknat, alla kommentarer om att det vi tolkat som en väderkvarn är en synvilla kommer på skam, militären har noterat och ritat in den på plats!

Även om det nu verkar som att det 1868 fanns en väderkvarn här finns en del tveksamheter!

Som man kan se på kartan finns vi den här tiden två vattenkvarnar efter ån, mittemot varandra, nere vid vägen mot Vitså , en tillhörig Häringe och den andra under Berga.

Dessutom finns nere vid Hårsfjärden en tredje vattenkvarn.

Av vilken anledning skulle man bygga en väderkvarn på höjden ovanför

Höjderna, som här är utmärkta i fot, visar en skillnad på c:a 10 meter mellan genomfartsvägen vid kvarndammen och platsen för kvarnen vilket ger en ganska besvärlig stigning efter den väg som enligt kartan fanns på den tiden även om den troligen började någon meter över dammens nivå.

Kan det tänkas att kvarnen byggts för att användas när vattentillgången i ån inte räckte till för att driva vattenkvarnarna?

Eller fanns det alternativa användningar av den fortfarande lite mystiska väderkvarnen ovanför Fors?

En märklig detalj i sammanhanget är att karttecknet för "väderkvarn" har en punktangivelse vid sidan om symboltecknet "X", som i alla sammanhang jag funnit, finns till vänster men här till höger!

Kanske bara av praktiska skäl eller på grund av en slarvig kartritare? Eller betyder placeringen något?

På Lantmäteriet tror man att punkten markerar "höjdpunkten 136" och att det stående krysset markerar "väderkvarn men med saknad punkt". Denna teori är dock något tveksam, höjdpunkter på kartan i övrigt är inte så accentuerade och cirkelrunda som denna.

Även 1:e arkivarien på Krigsarkivet, Bo Lundström, tror på denna tolkning.

Lite om Fors historia

Fors består dels av en by, Fors 3, väster om genomfartsvägen, samt det s.k. Danvikshemmanet Fors 1 eller Herrgården. Dessutom, söder om dessa, en del under Häringe/Berga, Fors 2. Det är på Fors 1:s marker som väderkvarnen ligger.

Ägarförhållandet till gården finns beskrivet från början på 1300-talet, de första fem hundra åren är av föga intresse här.

År 1813 säljer "Capitainen Geoorgi" gården till "Ingenjeuren Gustaf Wahlenberg" som året efter säljer till "Krigsrådet Georg Axel af Sillén" som behåller den till 1856.

Kan det vara krigsrådet som uppför väderkvarnen?

Krigsrådets son August, född 1811, berättar med egna ord att han tillsammans med syskon och kamrater leker på Jättekullen, platsen för väderkvarnen, under 1820-talet och beskriver även Fors in på 30-talet

utan att nämna något om kvarnen. Men det finns ju ett par tänkbara decennier för af Sillén att uppföra kvarnen.

Efter af Sillén finns ett par korta ägarförhållanden, Axel Ahlström och Joel Tjellander, den senare går i konkurs och ny ägare blir 1861 riksdagsmannen CF Hallström som är ägare i nästan trettio år. Denne Hallström, f 1825 på Billsta i Sorunda, var utbildad på Teknologiska Institutet samt högt lantbruksutbildad.

Kan det vara han som bygger väderkvarnen i början på 1860-talet?

Finns någon läsare som har synpunkter om detta eller om innehållet i övrigt?

V-haninge 2012 09 30, Sune Nilsson